

GIÁ TRỊ CỦA VĂN HỌC

(2 tiết)

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS :

- Nắm được các giá trị cơ bản của văn học.
- Có phương hướng đúng khi đọc và khám phá các giá trị của văn học.

II – NHỮNG ĐIỂM CẦN LUU Ý

1. Về nội dung

a) Trước đây, trong Chương trình THPT phần *Lí luận văn học* có bài *Chức năng văn học*. Chức năng là khái niệm chỉ vai trò, tác dụng của văn học đối với con người. Bài *Chức năng văn học* đặt chung trong hệ thống các bài về bản chất, đặc trưng văn học như *Văn học và hiện thực*, *Ngôn ngữ văn học*, *Tính nhân dân, tính giai cấp của văn học*... là rất tương xứng về bản chất xã hội của văn học. Trong chương trình Ngữ văn mới này, các khái niệm lí luận văn học được chọn lựa theo góc độ tiếp nhận, đọc - hiểu văn học, nhằm tích hợp với yêu cầu học Đọc văn. Vì thế, HS tiếp xúc đầu tiên với khái niệm *văn bản văn học*, *đọc - hiểu văn bản văn học*, *đọc thơ*, *đọc kịch*, *đọc truyện và tiểu thuyết*, thì việc tiếp xúc với *các giá trị của văn học*, những giá trị mà người đọc cảm nhận thấy trong quá trình đọc, là tiêu chí đánh giá tác phẩm văn học thích hợp hơn vấn đề chức năng văn học. Chức năng văn học là thuộc tính của văn học xét ở tầm vĩ mô, xem xét văn học trong mối quan hệ với các hình thái ý thức xã hội khác như triết học, chính trị, tôn giáo,...

Các giá trị của văn học nằm ngay trong từng trang sách, từng tác phẩm mà HS đọc, do đó việc tìm hiểu các giá trị này có ý nghĩa gần gũi hơn, thiết thực hơn.

b) Vấn đề giá trị của văn học là một vấn đề rất rộng lớn. Bất cứ tác phẩm văn học nào cũng vừa có giá trị hàng hoá vừa có giá trị văn hoá. Trong chương trình giáo dục phổ thông môn Ngữ văn, chúng ta chỉ nói tới các giá trị văn hoá, cụ thể là giá trị thẩm mĩ, giá trị nghệ thuật, giá trị nhận thức, giá trị giáo dục là những giá trị mà qua mỗi bài học, HS đều có thể trực tiếp cảm thấy, là những phẩm chất mà GV dạy HS đánh giá và nhận định khi đọc.

Trước đây, giá trị thẩm mĩ thường được nêu sau các giá trị nhận thức và giáo dục. Ở đây đưa lên đầu, vì nếu không có giá trị thẩm mĩ thì các giá trị khác không thể tồn tại trong văn học.

Giá trị thẩm mĩ của văn học là giá trị do văn học tạo nên. Ngoài sự phản ánh cái đẹp trong cuộc sống con người và tự nhiên, văn học còn phản ánh dưới ánh sáng của lí tưởng thẩm mĩ các hiện tượng không đẹp của cuộc sống (ví dụ như hình tượng Chí Phèo, Xuân Tóc Đỏ,...). Văn học phát hiện các giá trị đẹp, cao cả, bi kịch, hài kịch, anh hùng, cảm thương trong cuộc sống.

Trong văn học, ta thường nói đến giá trị nghệ thuật. Đó là giá trị biểu hiện ở cách sử dụng ngôn ngữ, các biện pháp nghệ thuật, hình thức thể loại, phong cách,... giúp văn học thể hiện đời sống.

Giá trị nhận thức và giá trị giáo dục đã được trình bày rõ trong SGK. Đó là các giá trị làm cho văn học phát huy chức năng của nó đối với con người.

Tóm lại, *chức năng văn học* là khái niệm xã hội về văn học, còn *giá trị văn học* là khái niệm văn hoá của văn học.

2. Về phương pháp

- GV cần liên hệ một số nội dung đã học ở bài *Văn bản văn học* (SGK *Ngữ văn 10 Nâng cao*, tập một), kết hợp ôn bài cũ học bài mới.
- Khi dạy học về các giá trị thẩm mĩ và giá trị nghệ thuật thì gợi lại nội dung đã học ở lớp 10.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

Hoạt động 1. Tìm hiểu giá trị thẩm mĩ của văn học

1. GV nêu câu hỏi : Cái gì trước hết làm cho văn học nghệ thuật có sức hấp dẫn đối với người đọc ? Đó là những hình tượng cụ thể, gợi cảm, những chi tiết, tình huống mới lạ, hấp dẫn, bất ngờ, những hình tượng mang các giá trị thẩm mĩ đa dạng như cái đẹp, cái cao cả, cái hài, cái bi,... Khi HS trả lời, GV yêu cầu nêu ví dụ về các bài văn, bài thơ, hình tượng cụ thể mà các em đã học.

2. GV hỏi : Những giá trị nào được gọi là giá trị thẩm mĩ ? Đó là các giá trị chỉ có thể cảm nhận trước hết bằng giác quan, trực cảm, làm thỏa mãn tình cảm yêu cái đẹp của con người.

3. GV hỏi : Trong thực tế thiếu gì các giá trị cụ thể, cảm tính mà con người phải tìm đến nghệ thuật ? Trong nghệ thuật, các giá trị thẩm mĩ được thể hiện

tập trung, lôi cuốn, gây ấn tượng khó phai. Còn trong đời sống khách quan, các giá trị ấy phản tán, mờ nhạt. Các giá trị thẩm mĩ trong văn học còn gắn với trí tưởng tượng, với lí tưởng thẩm mĩ cho nên giàu ý nghĩa hơn, không gì thay thế được.

Hoạt động 2. Tìm hiểu giá trị nghệ thuật của văn học

1. GV hỏi : Giá trị thẩm mĩ của văn học do yếu tố nào tạo nên ? Có lần nhà văn Goóc-ki đọc tiểu thuyết của Ban-dắc thấy hay quá, ông đem trang sách soi lên ánh sáng để tìm xem đằng sau có cái gì mà hay thế. Cái hay của văn học do *nghệ thuật* tạo nên. Giá trị nghệ thuật là toàn bộ cách kể, cách dùng từ, cách chọn lựa chi tiết, cách miêu tả nhân vật và hoàn cảnh,... làm nên giá trị thẩm mĩ của văn học. Câu thơ của Nguyễn Du : "Sè sè nấm đất bên đường - Dầu dầu ngọn cỏ nửa vàng nửa xanh", nếu đem đặt lại thành : "Nấm đất sè sè bên đường - Ngọn cỏ dầu dầu, nửa vàng nửa xanh" thì không hay nữa, không có giá trị nghệ thuật. Cũng vậy, nếu câu thơ của Hồ Xuân Hương : "Xiên ngang mặt đất rêu tùng đám - Đâm toạc chân mây đá mấy hòn" mà đặt lại thành : "Tùng đám rêu xiên ngang mặt đất - Mấy hòn đá đâm toạc chân mây" thì không còn gì hay nữa. Vì sao vậy ? Vì làm như vậy, ta đã phá vỡ cấu tạo nghệ thuật, và phá vỡ luôn ấn tượng thẩm mĩ mà câu thơ tạo nên. Cho nên muốn cảm thụ giá trị nghệ thuật thì phải tôn trọng cách đặt câu, dùng từ, miêu tả của nhà văn.

2. GV còn có thể hỏi : Tại sao một bản tóm tắt truyện *Chí Phèo* hay *Lão Hạc* không còn gây xúc động như khi đọc nguyên bản tác phẩm ? Lí do cũng vì cách diễn đạt nghệ thuật của nhà văn đã bị thay thế.

GV kết luận về các biểu hiện của giá trị nghệ thuật trong văn học.

Hoạt động 3. Tìm hiểu giá trị nhận thức của văn học

1. GV hỏi : Qua hình tượng nghệ thuật, văn học giúp con người nhận thức những gì ?

GV gợi ý HS trả lời : Văn học giúp nhận thức sự thật và ý nghĩa của các hiện tượng đời sống (đề tài, chủ đề), đặc biệt qua hình tượng nhân vật giúp nhận thức giá trị của con người, sự phong phú của tâm hồn, những biểu hiện của tội ác,...

2. GV có thể hỏi : Giá trị nhận thức của văn học khác với giá trị nhận thức của khoa học như thế nào ? Khoa học đem đến kiến thức về quy luật khách quan của xã hội và tự nhiên, những nhận thức lí trí. Văn học giúp con người

biết cách nhận thức các hiện tượng xã hội, mang ý nghĩa nhân văn : phân biệt cái tốt, cái xấu ; cái thiện, cái ác ; cái thật, cái giả ; cái bên ngoài, cái bên trong,... và nâng cao năng lực nhận biết về con người.

Hoạt động 4. Tìm hiểu giá trị giáo dục

1. Văn học có thể giáo dục gì cho con người ? GV hướng dẫn HS trả lời : giáo dục lòng đồng cảm, kích thích khát vọng vượt lên cái hữu hạn, tầm thường. Văn học giáo dục tư tưởng nhân đạo, lòng vị tha, tình yêu công lí, tình yêu quê hương, đất nước,...

2. Văn học giáo dục thị hiếu và năng khiếu thẩm mĩ.

3. Văn học giáo dục cảm hứng như thế nào ? Văn học như tấm gương sáng, giúp con người tự soi mình, tự giáo dục,....

Hoạt động 5. Luyện tập, củng cố

GV hướng dẫn HS trả lời các câu hỏi củng cố ở phần Luyện tập.

IV – TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Lê Bá Hán, Trần Đình Sử, Nguyễn Khắc Phi (đồng Chủ biên), *Từ điển thuật ngữ văn học*, bản chỉnh lí, bổ sung, NXB Giáo dục, 2004.
- Phương Lựu (Chủ biên), *Lí luận văn học*, tập 1 : *Văn học, nhà văn, bạn đọc*, NXB Đại học Sư phạm, H., 2002.
- Trần Đình Sử (Chủ biên), *Giáo trình lí luận văn học*, tập 1, NXB Đại học Sư phạm, H., 2004.